



علل افت تحصیلی در بین دانش آموزان دو زبانه

ایمان عباوی

کارشناسی ارشد راهنمایی و مشاوره ، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات خوزستان

iman.ab229@yahoo.com

۰۹۱۶۶۰۰۸۹۸۵

چکیده:

افت تحصیلی، کاهش عملکرد تحصیلی دانش آموز از سطح رضایت بخش به سطح نامطلوب است و یکی از مشکلات عمده نظام های آموزشی در دنیای کنونی است بطوری که هر سال مقادیر زیادی از امکانات مالی و نیروهای انسانی، آموزشی و پرورشی به این معضل اختصاص می یابد. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و با هدف بررسی علل افت تحصیلی در بین دانش آموزان دو زبانه انجام شده است. اغلب دانش آموزان دو زبانه به دلیل تفاوت زبان دوم با زبان اصلی که بدان تکلم می کنند، دچار دوگانگی زبان شده و ممکن است مطالب ارائه شده به زبان دوم را درک نکرده و دچار مشکلات تحصیلی شوند. اگر معلمان و کادر آموزشی و اجرایی مدارس در مناطق دوزبانه شیوه و روش مدونی مبتنی بر حقایق زبانی و اصول یادگیری و تدریس زبان دوم در پیش بگیرند، مسلماً ضریب موفقیت برنامه های مدارس در مناطق غیر فارسی زبان افزایش می یابد و وضعیت افت تحصیلی شدید فعلی در مناطق مذکور به نحو چشمگیری کاهش خواهد یافت.

واژگان کلیدی: افت تحصیلی ، دو زبانه ، دانش آموزان.



۱- مقدمه :

نظام آموزشی هر کشور دارای سیر تکاملی ویژه ای است که تحت تأثیر عوامل تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مسائل خاص فرهنگی آن کشور قرار دارد. به اعتقاد صاحب‌نظران یکی از بهترین روش‌ها برای ایجاد و حفظ نظام آموزشی خوب، تربیت افراد کارآمد و متخصص است. شرایط و اوضاع حال و آینده افراد جامعه باعث گردیده تا دانش آموزان همانند سایر اقشار جامعه مسئولیت‌های بیشتر و سنگین‌تری به عهده بگیرند. مدارس به عنوان مراکز تفکر و تولید دانش وظیفه تربیت نیروی انسانی متخصص و پاسخگو به نیازهای حال و آینده جامعه را بر عهده دارند. از این رو افزایش کیفیت نظام آموزشی به عنوان اثرگذارترین عامل در توسعه کشورها محسوب می‌شوند. (شفیعی و دوستی، ۱۳۹۹، ص ۴۴) یکی از مشکلات شایع نظام‌های آموزشی در بسیاری از کشورهای جهان، پدیده افت تحصیلی است. این مشکل از دیرباز گریبان‌گیر نظام آموزشی کشور ما نیز بوده است. کاهش ضایعات ناشی از افت تحصیلی و خسارت‌های سنگین اقتصادی و فرهنگی حاصل از آن مستلزم تحقیقات و پژوهش‌های گسترده‌ای در این زمینه است.

برای افت تحصیلی تعاریف فراوان و متعددی ارائه شده است. در برخی مطالعات افت را به معنی هر گونه اختلالی که در روند تحصیل دانش‌آموزان پدید می‌آید. (آهنچیان، ۱۳۸۵) یا مفهومی که مقصود از آن کاهش عملکرد دانش‌آموز از سطح رضایت‌بخش به سطح نا مطلوب است. بدون شک جلوگیری از افت تحصیلی از نظر فردی و اجتماعی امری لازم است؛ زیرا هر فرد در جامعه حق دارد که در حد استعداد خود از مواهب و امکانات آموزشی برخوردار شود. از این گذشته، این امر از اتلاف هزینه‌های به کار رفته برای آموزش و پرورش جلوگیری کرده و جامعه را از استعدادهای توانایی‌های یکایک افراد برخوردار می‌سازد.

توجه به عملکرد تحصیلی به عنوان ملاکی جهت بررسی میزان دستیابی به اهداف آموزشی و نیز بررسی عوامل مؤثر بر آن از مهم‌ترین دغدغه‌های محققان آموزشی است. از میان این عوامل، عامل زبان به عنوان یک عامل مهم و اثرگذار در جوانب مختلف تحقق اهداف آموزشی بیش از سایر عوامل شایسته توجه و اهتمام است و نسبت به آن نظرات مختلف و متفاوتی بیان شده است. محققانی نظیر مک‌نامارا و لیرون معتقدند که عموماً کودکان دوزبانه نسبت به کودکان یک‌زبانه عملکرد ضعیف‌تری دارند و دوزبانی در دوران کودکی در پیشرفت تحصیلی کودکان نتیجه منفی دارد. (کریمی، ۱۳۹۲)

زبان وسیله اصلی ارتباط، تفهیم، تفاهم و شفاف‌سازی است؛ این وسیله ارتباطی، فرآیند یادگیری و ایجاد ارتباط میان دانش‌آموزان با معلمان در مدارس دوزبانه را تحت الشعاع قرار داده است. تکلم به دو زبان به طور متناوب، دوزبانی نامیده می‌شود. همچنین از فردی که این عمل را انجام می‌دهد با عنوان دوزبانه یاد می‌شود. دوزبانی حالتی است که در آن فرد به زبان دیگری غیر از زبان مادری خود آموزش ببیند. (پراهوری مقدم، ۱۳۹۹، ص ۱۱۹) در حالی که از زبان به عنوان یک ابزار ساده و در دسترس برای یادگیری و ارتباط یاد می‌شود اما این ابزار در برخی از مناطق کشور نمی‌تواند به درستی کارکرد خود را انجام دهد زیرا زبان رایج در این مناطق با زبان رسمی کشور تفاوت‌های فراوانی دارد. در این شرایط کودک ناچار هست در نخستین روزهای ورود به محیط آموزشی با زبانی تکلم کند که با آن آشنایی ندارد؛ مشکلی که با آسیب‌هایی مانند افت تحصیلی و انزوای آنها همراه می‌شود. افت تحصیلی این گروه از دانش‌آموزان نه به خاطر میزان بهره‌مندی از هوش، بلکه در نتیجه استفاده از ابزار متفاوت برای یادگیری می‌باشد که با ابزار ارتباطی دیگر همسالان آنها متفاوت است. مشکل این گروه از دانش‌آموزان از شکاف و تفاوت زبان آموزشی (زبان معلم) با زبان مادری ناشی می‌شود؛ آنان در ابتدا به درستی نمی‌توانند به زبان معلم یا به عبارتی زبان آموزشی صحبت و با وی ارتباط کلامی و ادراکی برقرار کنند. البته چنین تفاوت معنا داری در



زبان تنها برای دانش آموز مشکل ایجاد نمی کند، بلکه معلمان غیر بومی این مناطق هم برای تدریس با مشکلات فراوانی روبرو هستند (بلوچ زهی، ۱۳۹۶)

وجود پیشرفت بسیار زیاد وسایل ارتباطی در جهان امروز و دلایل بسیار نظیر مهاجرت، اشتغال، انتقال مفاهیم علمی همراه با افزایش تعاملات اجتماعی، شناخت پدیده آموزش یا ارتباط با زبان دوم را بیش از پیش ضروری نموده و پرداختن به خوب یا بد بودن دوزبانگی به عنوان یکی از ابعاد آموزش و پرورش جهانی امروز مورد توجه اندیشمندان تعلیم و تربیت می باشد. دوزبانه بودن مدارس در صورتی که شرایط و بسترهای لازم برای شکوفایی استعدادها و افزایش توانمندی ها فراهم باشد به عنوان یک مزیت مطرح می شود؛ اما آن دسته از کودکان که بدون کمترین آشنایی قبلی به زبان فارسی، وارد دبستان می شوند و ناچارند بدون تسلط بر ابعاد شفاهی زبان فارسی، ابعاد نوشتاری یعنی خواندن و نوشتن آن را بیاموزند، شک نیست که این کودکان در دبستان عملکرد مناسبی نخواهند داشت و در سال های اول ورود به مدرسه، با مشکلات زیادی روبه رو می شوند. عده زیادی از آنان در طی سال های بعد، به دلیل نداشتن تسلط کافی به زبان آموزشی، دروس دیگر را نمی فهمند و به لحاظ علمی عقب می مانند. لذا توجه به این مسأله به خصوص در سالهای اولیه تحصیل با توجه به اهمیت این دوره در شکل گیری شخصیت فردی و اجتماعی افراد غیر قابل چشم پوشی است و عدم توجه کافی به این مسأله و عدم شناخت کامل تبعات و جوانب آن موجب سرایت پیامدهای منفی به سایر جوانب عاطفی نظیر سرخوردگی، شرمساری، مشکلات ایجاد ارتباط، افت اعتماد به نفس و دیگر آسیبهای شخصیتی و در نتیجه عدم توفیق در تعلیم و تربیت می گردد.

نتایج پژوهش کریمی (۱۳۹۲) در بررسی پدیده دوزبانگی و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ابتدائی بندرانزلی نشان داد بین عملکرد کلی، کلامی و مفهومی تحصیلی دانش آموزان یک زبانه و دوزبانه تفاوت معناداری وجود دارد. بین عملکرد کلی، کلامی و مفهومی دانش آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود ندارد. تعامل دوزبانگی و جنسیت دانش آموزان در عملکرد کلی، کلامی و مفهومی آنان تأثیر معناداری ندارد. بین عملکرد کلی، کلامی و مفهومی دانش آموزان یک زبانه و دوزبانه در طی سال های تحصیل دوره ابتدائی تفاوت معناداری وجود دارد.

میاور، عیدانی و نگارشی (۱۳۹۳) در تحقیق خود به بررسی رابطه دوزبانگی با افت تحصیلی در دانش آموزان در چند روستای آبادان ۱۳۹۳-۱۳۹۲ پرداخته و نشان دادند کشور ایران از جمله کشورهایی که با چند زبانی دست و پنجه نرم می کند و آموزش و پرورش را دچار مشکلات عدیده ای نموده است که یکی از مناطقی که با این مسئله بطور جدی مواجه است استان خوزستان است که جمعیتی کثیر از هموطنان عرب در آن زندگی می کنند. نگارندگان در این تحقیق که بر روی دانش آموزان پایه اول ابتدائی در سطح چند روستای شهرستان آبادان صورت گرفت، مشاهده نمودند افت تحصیلی در این روستاها به دلیل دو زبانه بودن و نداشتن آنچه معلم می گوید بسیار مشهود است.

قصودی، اسمعیل زاده دریاکناری و ثالث موید (۱۴۰۲) در پژوهشی به مطالعه و بررسی اثرات دو زبانه بودن دانش آموزان در برخی مناطق ایران پرداخته و نشان دادند پدیده ی دو زبانی در فرایند یادگیری امری بسیار موثر است. نتایج پژوهش های پیشین در این حوزه، نشانگر آن است که گاهی دو زبانی موجب تسهیل در یادگیری و در مواردی باعث افت و کاهش عملکرد دانش آموز و ایجاد مشکلات درسی می شود. این تأثیر در دوران اولیه تحصیل بیشتر مورد توجه است.

۲- روش شناسی :



پژوهش حاضر با هدف بررسی علل افت تحصیلی در بین دانش آموزان دو زبانه به شیوه توصیفی و از نوع کتابخانه ای انجام شده است و با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک و منابع مرتبط با موضوع مورد بررسی از قبیل کتب ، مقالات و پایان نامه ها می باشد.

۳- بحث درباره یافته ها

افت تحصیلی، افت عملکرد تحصیلی و درسی دانش آموز از سطحی رضایتبخش به سطحی نامطلوب است ،مقایسه و سنجش سطح تحصیلی قبلی و فعلی دانش آموزان بهترین شاخص افت تحصیلی است.چنانچه فاصله قابل توجهی بین استعداد بالقوه و استعداد بالفعل فرد در فعالیت های درسی مشهود باشد.چنین فاصله ای را افت تحصیلی می نامند. (باقرزاده ، ۱۳۹۴) افت تحصیلی را به افت کمی و افت کیفی تقسیم می کنند. افت کمی عبارتست از درصد دانش آموزان یک دوره آموزشی که به سبب مردود شدن با ترک تحصیل توانسته اند آن دروه را با موفقیت بگذرانند و منظور از افت تحصیلی کیفی، نارسایی در رسیدن به هدفهای تعیین شده و یا عدم تحقیق بخشی از این هدفهاست. بنابراین تفاوت بین دانش و مهارت فارغ التحصیلان یک دوره آموزشی و هدفهای تعیین شده برای این دوره، افت کیفی را نشان می دهد. (طیبیان و کریمیان ، ۱۳۹۷ ، ص ۶)

۳- ۱ . علل افت تحصیلی

پیشرفت ناکافی تحصیلی، ناشی از علل مختلف است. احتمالاً علی رغم وجود هوش عمومی مناسب در بین بچه های دبستان، بی دقتی معمول ترین دلیل عملکرد ضعیف تحصیلی است این مسئله که در اواخر دوره کودکی شروع و تا دوران نوجوانی ادامه می یابد، بطور فزاینده از عوامل اجتماعی فرهنگی و روانشناختی ناشی می شود. این عوامل شامل انگیزش پایین، امکانات محدود، کیفیت معین رشد یا آسیب شناسی روانی احساس خاص انزجار نسبت به جریان یادگیری ناسازگارانه، تعامل خانواده می باشد. (نریمانی ، ۱۳۷۱)

عوامل مهم در افت تحصیلی دانش آموزان عبارتند از: (باقرزاده ، ۱۳۹۴)

۳- ۱- ۱ . عوامل فردی

۳- ۱- ۱- ۱ . هوش و توانایی ذهنی

بدون شک یکی از عوامل مهم در افت تحصیلی کمبود هوش و توانایی های ذهنی است، مطالعات نشان داده است که درصد بسیار اندکی (۱۰٪) از موارد افت تحصیلی به علت ناتوانی ذهنی فرد است. برای یادگیری و به خاطر سپردن هر مطلبی اولین شرط، توجه به آن مطلب است. بدیهی است که اگر دانش آموز از هوش بالایی برخوردار باشد، ولی به مطلب یا موضوعی توجه نکند، نمی تواند آن را فراگیرد. علت افت و شکست تحصیلی بعضی از دانش آموزان ناشی از عدم توجه به معلم و مواد تدریس شده و نیز عدم تمرکز حواس هنگام مطالعه و انجام تکالیف درسی است.



۳- ۱- ۱- ۲. انگیزه پیشرفت

عامل فردی دیگر انگیزه است که موجب هدایت رفتار فرد به سوی نوعی هدف مطلوب می شود. انگیزه در واقع موتور حرکت هر فردی است. محققان یکی از دلایل افت تحصیلی را نداشتن انگیزه پیشرفت می دانند. برای ایجاد انگیزه در دانش آموزان باید تلاش نمود تا فرد احساس نیاز کند. وقتی دانش آموزان در اثر شکست در درسی تازه نسبت به آن نگرشی منفی پیدا می کنند، باید به او کمک کرد تا در درس تازه موفقیت کسب کند. در نتیجه به تصویری مثبت تر به توانایی خود در مورد یادگیری مطلب درسی دست یابد، زیرا یادگیری همراه با موفقیت به ایجاد انگیزه منجر می شود و باید شرایطی را فراهم کرد که دانش آموز موفقیت خود را احساس می کند. افرادی که دارای انگیزه پیشرفت بالا هستند به تکالیفی روی می آورند که درجه دشواری آن در حد متوسط باشد و از تکالیف خیلی آسان یا خیلی دشوار پرهیز می کنند و برعکس افرادی با انگیزه پایین به سوی تکالیف نیمه دشوار روی می آورند که بتوانند از دشواری آنها به عنوان بهانه ای برای عدم موفقیت استفاده کنند.

۳- ۱- ۱- ۳. نارسایی های جسمی

نارسایی های جسمی یکی دیگر از عوامل افت تحصیلی فردی است. دانش آموزانی که دارای بنیه ای ضعیف هستند و از سلامت عمومی کامل برخوردار نیستند، نمی توانند به اندازه کافی کوشش و فعالیت داشته باشند. این دسته به خاطر دارا بودن استعداد ابتلاء به انواع بیماری ها از پیشرفت درسی باز می مانند. وجود ضعف در بینایی، ناراحتی های مربوط به ضعف عصبی و مشکلات ارتباطی از جمله این موارد می باشد.

۳- ۱- ۲. علل خانوادگی

شاید بتوان گفت مهمترین عامل مؤثر در شکل گیری نگرش دانش آموز نسبت به تحصیل، خانواده است، که با مساعد کردن محیط خانواده می تواند باعث پیشرفت فرزندان خود گردند. یکی از مهمترین عوامل افت تحصیلی دانش آموزان فقر مالی خانواده است که می تواند به طور غیرمستقیم بر پیشرفت تحصیلی مؤثر باشد. محروم ماندن از غذای سالم و کافی و نداشتن استراحت لازم موجب عقب ماندگی درسی می شود. فقر فرهنگی و بیسوادی یا کم سوادی والدین، فقدان والد یا والدین، مشاجره و ناسازگاری میان والدین و نحوه برخورد و ارتباط دانش آموز با برادران و خواهران از مهمترین علل خانوادگی در افت تحصیلی دانش آموزان است. عدم حضور یکی از والدین نیز بر موفقیت و عدم موفقیت تحصیلی دانش آموزان تأثیر مستقیم دارد. به طوری که از دست دادن پدر یا مادر به احتمال زاید مسائل و مشکلات عاطفی فراوانی را می تواند در دانش آموزان، مخصوصاً در دوره ابتدایی و متوسطه اول ایجاد کند و در نتیجه بر موفقیت تحصیلی آنها اثر بگذارد.

۳- ۱- ۳. علل آموزشی و مدرسه ای

گاهی علت افت تحصیلی و یا شکست درسی دانش آموزان را باید در مدرسه جستجو کرد. شیوه تدریس معلم، برنامه درسی مدرسه که درست طراحی نشده مثلاً دروس نسبتاً سخت را پشت سر هم یا در ساعاتی گذاشته اند که عموماً دانش آموزان خسته هستند. پیشداوری های معلم، شرایط فیزیکی کلاس، تعویض معلمان به طور مکرر در طول سال تحصیلی و ارزیابی های نادرست معلمان از عملکرد دانش



آموزان، کنترل نامناسب کلاس و فقدان وسایل کمک آموزشی از دیگر علل در افت تحصیلی دانش آموزان هستند. از میان عوامل فوق معلم اهمیت بسیاری دارد. (معلمان شایسته دارای صفاتی چون سلامتی جسمانی و روانی، مهربان بودن، باثبات بودن و منطقی بودن، صبور و بردبار بودن و... هستند.)

عواملی مانند عدم تناسب نیازها و علایق دانش آموزان با محتوای کتب درسی و عدم هماهنگی اهداف آموزشی با نیازها و علایق دانش آموزان از عوامل افت تحصیلی می باشد. اگر محتوا و روش و فنون آموزش و پرورش واقعاً با نیازها و رغبت ها و مسائل و مشکلات دانش آموزان تناسب داشته باشد، باعث می شود که آنها در تحصیل بهتر کوشش کنند و تحصیلات خود را به پایان برسانند و در نتیجه از میزان ترک تحصیل کاسته شود.

هدف عمده در مدرسه پیش بردن یادگیری دانش آموزان است. تمام فعالیت های مدرسه باید متوجه همین هدف باشد، زیرا مقدار و نوع یادگیری دانش آموزان است که میزان فعالیت های مدرسه را روشن می کند. هرگاه دانش آموز مطلبی را یاد بگیرد و این امر موجب تغییر رفتار وی خواهد شد و به عبارت دیگر تجارب یادگیری موفقیت آمیز موجب تغییراتی در رفتار دانش آموز می شود. به وسیله ارزیابی و امتحان است که معلم می تواند اثر کوشش های خود را بفهمد و یا بداند که چه اندازه توانسته است دانش آموز را در راه رسیدن به هدف های مورد نظر کمک کند و خود نیز تا چه حد موفق بوده است. چنان چه امتحان به جای این که یک وسیله باشد، یک هدف اصلی به شمار آید، بر کل فرایند آموزشی اثرات سوء می گذارد و هدف های حقیقی آموزش و پرورش را به مخاطره می اندازد، در چنین حالتی امتحان بر چگونگی تدریس و یادگیری تأثیر گذاشته و دانش آموزان فقط برای کسب نمره و قبول شدن در امتحان فعالیت می کنند. دانش آموزان برای دریافت نمره به حفظ کردن مطالب می پردازند و در نتیجه قدرت تفکر و استدلال و نوآوری فراگیران ضعیف می گردد و موجب خستگی آنها از درس و معلم می شود. همه این موارد منجر به عدم پیشرفت و افزایش میزان افت تحصیلی و در نهایت ترک تحصیل دانش آموزان می گردد.

استفاده از شیوه های صحیح امتحان یا ارزیابی پیشرفت تحصیلی، نه تنها معلم را قادر می سازد که دانش آموزان خود را در رسیدن به هدف های آموزش و پرورش راهنمایی کند، بلکه براساس ارزیابی مداوم می تواند روش تدریس را نیز ارزیابی کند. به این ترتیب می تواند از ترک تحصیل دانش آموزان جلوگیری کند. بنابراین امتحان وسیله ای نیست که تنها در پایان مراحل تحصیلی و برای و انتخاب افراد مستعد و شایسته تر به کار رود، بلکه امتحان باید به طور مداوم و در جریان تدریس باشد و در موقعیت های مختلف انجام گیرد.

گاهی عقب ماندگی در تحصیل بر اثر تنش فکری و وضع آشفته و هیجاناتی است که به مناسبت بلوغ در نوجوانان ایجاد شده است. از یک سو بحران بلوغ و مسائل مربوط به آن و از سوی دیگر بحران هویت و مسائل ارزشی و از طرفی روابط با والدین و همسالان، نوجوان را بر سر راه های انتخاب قرار می دهد و واقعاً نمی داند از زندگی چه می خواهد و دیگران نسبت به او چه عکس العملی نشان می دهند. این امور باعث ناراحتی، افسردگی و اضطراب نوجوان و در نتیجه عقب افتادگی و شکست در تحصیل می شود.

دو زبانی دانش آموزان در مدارس از دیگر عوامل موثر بر افت تحصیلی است. دانش آموزان غیر فارسی زبان در بدو ورود به مدرسه، زبان مادری خود را که در یک فرایند پیچیده و در ارتباط مستقیم با محیط پیرامون خود فرا گرفته است، در برنامه فارسی پیدا نمی کنند. چون سازماندهی محتوا و انتقال برنامه درسی به دانش آموزان بر پایه زبان فارسی است که با مفاهیمی که بر اساس تجارب قبلی دانش آموز به زبان مادری حاصل گردیده است و برای او بار عاطفی نیز دارد، پیوند ندارد. در حالیکه ارتباط غیر رسمی درون مدرسه ای می تواند خارج از کانال ارتباط رسمی به زبان مادری بر قرار شود. این چنین گسستگی میان زبان مدرسه و زبان مادری دانش آموزان، ارتباط بر پایه انگیزه فردی را با دشواری مواجه می کند و منجر به مشکلات تحصیلی برای وی می گردد. (ساریان، ۱۳۸۹)



۳-۲. دو زبانی و افت تحصیلی

دو زبانی یا چندزبانی، به معنی دانستن و به کار بستن دو یا چند زبان متفاوت است، به طوری که فرد بتواند از هر زبان بر حسب مورد برای نیازهای ارتباطی خود استفاده کند. شرایط دو زبانه شدن ممکن است به طور همزمان و به شیوه زبان مادری باشد و یا یکی از زبانها به عنوان زبان دوم یا زبان خارجی فراگرفته شده باشد. چون در جامعه افراد به دلایل و شرایط مختلف، دو زبانه می شوند. به همین سبب عملاً دو زبانی یا چندزبانی در افراد و جوامع مختلف به یک شکل و یک میزان نیست و همواره در بررسی ها و طبقه بندی ها، دو زبانی را باید به عنوان یک پدیده نسبی تلقی کرد.

۳-۲-۱. روشهای دو زبانه شدن

۱- روش طبیعی:

در این حالت فرد از آغاز تولد یا در طول رشد خود در یک خانواده و یا یک جامعه دو زبانه زندگی می کند و بدون هیچ گونه آموزش رسمی، از دو زبان بهره مند می شود و در نتیجه در هر دو زبان توانایی درک و کارکرد ارتباطی بدست می آورد. بر اساس دیدگاههای نظری و پژوهشهای انجام یافته، اگر فرد در محیطی قرار داشته باشد که توأم در معرض دو زبان قرار گیرد، بدون تلاشی آشکار هر دو زبان را می آموزد و نحوه آموختن او دقیقاً به همان شیوه یادگیری یک زبان منفرد است. او نه تنها دو سیستم را می آموزد، بلکه از هم جدا نگه می دارد و می تواند هر زمان که ایجاب می کند صحبت خود را از این زبان به آن زبان تغییر دهد و حتی خیلی زود در می یابد که دو سیستم وجود دارد و بنابراین بر دو زبانه بودن خویش آگاهی دارد. دو زبانی که به این طریق کسب می شود بسیار وسیع است، برای اینکه کودک بر هر دو زبان تسلط کامل دارد. زیرا هر دو سیستم را کاملاً جذب کرده و قادر است به وسیله هر دوی آنها بیندیشد. این شرط دو زبانه شدن معمولاً منجر به دو زبانی «برابر» می شود، در این موقعیت ممکن است هر دو زبان برای فرد در حکم زبان مادری تلقی شود.

۲- روش آموزشی:

آموزش رسمی زبان دوم یا خارجی در سطح ملی نیز منجر به دو زبانه شدن فرد می شود. این نوع آموزش رسمی موجب می شود که عده ای خواسته یا ناخواسته در هر کشور با یک زبان دیگر آشنا شده و به اصطلاح «دو زبانه» شوند. نقش و کاربرد ارتباطی زبان دوم در این دو زبانی ممکن است در ابتدا برای یاد گیرنده ناچیز باشد، ولی با نقشی که فرد در جامعه می پذیرد و با گسترش میزان تحصیلات ممکن است کاربرد آن وسیع و تخصصی شود و در زندگی اجتماعی او نقش اساسی ایفا کند.

۳- کسب خود به خودی:

سومین راه دو زبانه شدن از طریق کسب خود به خودی یک زبان دوم بعد از دوران کودکی است. یعنی در تماس دائم با جامعه ای که آن زبان در آن مورد استفاده قرار می گیرد.

۴- یادگیری آکادمیک:



چهارمین روش کسب زبان دوم به وسیله یادگیری آکادمیک در کشور خود شخص است. این متداولترین یادگیری زبان خارجی است .

۳-۲-۲. پیامدهای منفی دوزبانگی

دوزبانگی به شیوه ای مستقیم در سرنوشت تحصیلی و شغلی و از این طریق در پایگاه اجتماعی افراد تأثیر می گذارد. همه امتحانهای ورودی دانشگاهها و مشاغل به زبان رسمی کشور برگزار می شود و هرگونه ضعف و قوتی که داوطلب در زبان رسمی داشته باشد در نتایج امتحان منعکس خواهد شد . میزان تأثیر این پیامد منفی دوزبانگی بستگی خواهد داشت به پایگاه اجتماعی - اقتصادی والدین . چون افراد متمکن می توانند با فراهم آوردن امکانات تحصیلی اضافی برای فرزندان خود اثر منفی دوزبانگی را خنثی کنند، درحالی که طبقات محروم به چنین راه حلی دسترسی نخواهند داشت. این امر در مردود شدن و ترک تحصیل کردن دانش آموزان دوزبانه اثر خواهد گذاشت . (براهنی ، ۱۳۷۱)

گونه دیگر از پیامدهای منفی دوزبانگی، آثار عاطفی آن بر شخصیت و روابط اجتماعی افراد دوزبانه است . در مواردی که فردی برخوردار از مزیت‌های اجتماعی به زبانی غیر از زبان رسمی صحبت میکند، واکنش شنوندگان ممکن است چندان ناخوشایند نباشد اما چون فقط معدودی از گویشوران زبان غیررسمی پایگاه اجتماعی والا دارند، اکثر آنان ممکن است به سبب زبانی که به آن تکلم می کنند مورد بی مهری یا بی اعتنائی قرارگیرند . چنین وضعی در خودپنداره فرد دوزبانه، یعنی در تصویر وی از خویشتن، منعکس می شود و این خود آغاز حقیر شمردن خود و زبان و فرهنگ بومی یا مادری به وسیله فرد دوزبانه است . درحالیکه تکلم به یک زبان دیگر به واقع نوعی مزیت فرهنگی است . این مزیت، درشرایط نامساعد اجتماعی تبدیل به یک عامل منفی می شود . متأسفانه حتی در مغرب زمین به علل سیاسی ، این وجه از تلویحات دوزبانگی کمتر مورد توجه و پژوهش قرارگرفته است .

از دیگر مسائل عاطفی دوزبانگی فقدان امکانات فراگیری خواندن و نوشتن زبان مادری برای گروه‌های غیرفارسی زبان است . به نظر می رسد همانطوری که در مدارس زبانهای آلمانی ، فرانسوی و انگلیسی تدریس می شود و از این رهگذر مشکلی پیش نمی آید، احتمالاً بتوان چند ساعتی را نیز در برنامه آموزشی به تعلیم خواندن و نوشتن ادبیات زبانهای بومی پراگوبنده اختصاص داد . همه کشورهایی که زبان بومی دارند چنین سیاستی را دنبال می کنند . (کریمی ، ۱۳۹۲)

۳-۲-۳. آموزش و پرورش دوزبانگی

تقسیم بندی مواد درسی و تصمیم گیری در باره اهمیت نسبی هر زبان در نظام آموزشی یک مسأله و اختصاص مواد خاص به آنها نیز یک مسأله دیگر است . با این حال، این دو تصمیم گیری، غالباً با یکدیگر مرتبط هستند . معمولاً زبانی که دارای اهمیت کمتر پنداشته می شود و زمان کمتری در کلاس درس به آن اختصاص داده می شود به موضوعات ادبی و اجتماعی اختصاص پیدا خواهد کرد و از زبان قویتری برای درسهای علمی و فنی استفاده خواهد شد. وقتی زبان ضعیف در نظام آموزشی به یک اقلیت زبانی مستقل یا مهاجرتعلق داشته باشد یا وقتی از یک زبان بیگانه برای هدفهای فرهنگی در نظام آموزشی استفاده نشود، عموماً وضع به همین منوال خواهد بود . از طرف دیگر، اگر زبان خارجی در مرحله پیشرفته ای از روند آموزشی و برای جبران کمبودهای علمی زبان نخست و فراهم آوردن امکانات دستیابی به منابع بین الملل اطلاعات علمی مورد استفاده قرارگیرد، زبانی خواهد بود که برای تدریس مواد علمی و فنی به کار برده می شود. (براهنی ، ۱۳۷۱)



با توجه به این که دلایل بسیار متقاعد کننده و محکمی در هر مورد برای اتخاذ روش فوق وجود دارد، روشن است که بدین طریق یک عدم توازن بین دو زبان به وجود خواهد آمد یا به بیان دقیقتر عدم توازن موجود، برجستگی بیشتری پیدا خواهد کرد. همچنین، اگر هدف نظام دوزبانی احیاء یک زبان اقلیت یا زبان تابع یا ترویج زبانی است که سابقاً فرصتی برای رشد و کمال یابی نداشته است، نباید کوششی برای ازمیان بردن این عدم توازن در آغاز کار به عمل آید. زیرا چنین اقدامی چیزی جز خیال پردازی نیست. راه واقعی، آن است که عملاً ثابت شود که از زبان ضعیف نیز می توان به عنوان وسیله انتقال اطلاعات علمی و فنی استفاده کرد.

از توضیحات فوق ممکن است چنین استنباط شود که سیاست زبانی یک مرکز آموزش دوزبانی و رشد زبانی دانش آموز تابع مدت زمانی است که برای هر زبان و نوع ماده درسی اختصاص داده شده به آن در نظر گرفته می شود. این عوامل با آنکه اهمیت دارند، ولی کل عوامل مؤثر در این جا را تشکیل نمی دهند، برخی از دیگر جنبه های مهم ساختار و فعالیت مراکز مزبور بدین قرار است:

۱. زبان عملکرد

یک مرکز آموزش، مانند هر مؤسسه دیگر، بر شبکه ای از اطلاعات، ارتباطات و دستگاههای تصمیم گیری و یک سلسله مجراهای ارتباطی با خارج متکی است: توده مردم، والدین و مانند اینها. این شبکه و این مجراها می توانند ترجیحاً کارشان را منحصرأ با یک زبان سروسامان دهند و یا از هر دو زبان برای عملکردهای مختلف، استفاده کنند. ترتیبات اتخاذ شده در این زمینه، تأثیر بسیار چشمگیری بر هدفهای زبانی آن مرکز دارند و بدون تردید، تأثیر چشمگیری در نتایج نیز خواهند داشت.

۲. فعالیتهای فوق برنامه

فعالیت آموزشی یک مرکز آموزشی به تدریس در کلاس در محدوده مواد درسی محدود نمی شود، بلکه، فعالیتهای فوق برنامه از قبیل جشنها، نمایشنامه ها، مسابقات شعرخوانی، بازدیدها، سفرها و مانند اینها را نیز در برمی گیرد. اغلب این فعالیتهای بازتاب روشنی از سیاست زبانی و فرهنگی مدرسه هستند و تأثیر عمیقی بر پیشرفت زبانی و عادات و نگرش های دانش آموز به زبانهای دیگر دارند.

۳. زبان دانش آموز

سومین عاملی که باید در محیط مدرسه در نظر گرفته شود، زبان اصلی دانش آموزان (در مواردی که با زبان مدرسه فرق دارد)، و تعداد دانش آموزان متکلم به هر زبان (در مواردی که دانش آموزان دارای زبانهای اصلی مختلفی هستند) است. اصولاً دانش آموزان، مخصوصاً در نخستین سالهای مدرسه، به زبان اکثریت گرایش پیدا می کنند. با گذشت زمان، همین دانش آموزان، نگرشهای اجتماعی والدین خود را جذب می کنند.

ارتباطات خودانگیخته بین دانش آموزان و زبانی که در این ارتباطات مورد استفاده قرار می گیرد، تأثیرات و بازتاب های فوق العاده مهمی در تکامل زبانی دانش آموزان و بازده نهایی آموزش دوزبانی دارد.

۴- نتیجه گیری



مسئله افت تحصیلی به عنوان قدیمی ترین و بحث انگیزترین مسأله آموزش و پرورش ایران در دهه های اخیر بوده است که فاصله بین وضعیت علمی موجود فراگیران با وضعیت مورد انتظار آنها از حد معقول و مقبول آن فراتر رفته است و منجر به خسارت های اقتصادی، روانی و اجتماعی گردیده است. آموزش و پرورش فرایندی ارتباطی است. پایه های هر ارتباط را زبان تشکیل می دهد. زبان تنها وسیله مؤثر در فرایند آموزش و پرورش است. بدون زبان ارتباطی میان افراد جامعه برقرار نمی شود و بدون ارتباط آموزش و پرورش صورت نمی گیرد و بدون آموزش و پرورش انتقال میراث فرهنگی و تمدن بشری به نسل های بعدی امکان پذیر نیست. آموزش و پرورش خانوادگی به عنوان نخستین مرحله تربیت انسان، در بطن ارتباطات خانوادگی تحقق می پذیرد. کودک در محیط خانوادگی - اجتماعی خود، زبان خاص خود را فرا می گیرد. زبانی که از بعد جامعه شناختی متنوع بوده و غنای واژگانی و دستوری آنها به ویژگی های فرهنگی و اجتماعی محیط رشد کودک بستگی دارد. ورود کودک به مدرسه یک حادثه است. چرا که مدرسه از لحاظ شکل و محتوا متفاوت از خانواده و محیط پیرامونی کودک است. حال اگر زبان مدرسه نیز از زبان دانش آموز تفاوت زیاد داشته باشد، ابعاد این حادثه گسترده تر و آثار منفی آن در زندگی تحصیلی دانش آموزان بیشتر خواهد بود. دانش آموزان دوزبانه در تمام جوانب عملکرد تحصیلی اعم از دروس کلامی، دروس مفهومی و معدل کل، در تمام پایه های تحصیلی عملکرد ضعیف تری دارند. پیامدهای منفی دوزبانی، هنگامی بروز می کند که زبان مادری وسیله محاوره در خانه و جامعه است، اما جایی در نظام آموزشی ندارد.

پیشنهادهای :

۱. برگزاری همایش های الگوی تدریس برتر دوزبانه می تواند تا حد زیادی به معرفی روش های موفق تدریس در مناطق دوزبانه کمک نماید
۲. قراردادن ساعات مرور مطالب درسی و اهم مطالب و اهداف آموزشی به زبان مادری در برنامه درسی مناطق دوزبانه
۳. توجه به میزان تسلط معلمان مناطق دوزبانه به زبان فارسی و تلاش در جهت تقویت زبانی معلمان به منظور افزایش توان ارائه مفاهیم به زبان فارسی
۴. استقرار و تعریف مرکز تعلیم و تربیت دوزبانه در مناطق دوزبانه در هر سازمان آموزش و پرورش و اختصاص بخشی از بودجه ها و تسهیلات تحقیقاتی به این مسئله به منظور سیاست گذاری، هدایت و مراقبت تخصصی از روند آموزش و پرورش رسمی در منطقه. لذا ضروریست هنگام برنامه ریزی برای نظام آموزش دوزبانی، پیش بینی های لازم به منظور استخدام، تربیت و آموزش تکمیلی گروه تدریس مورد نیاز به عمل آید و در تدوین برنامه زمانبندی شده مراحل مختلف این کار باید اولویت مطلق را به امکانات تربیت معلم داد تا آنکه معلم به تعداد کافی در هنگامیکه آموزش دوزبانی گسترش می یابد و مراکز جدید یا برنامه های جدید راه اندازی می شود، در دسترس باشند.

منابع

- آهنچیان، محمدرضا. (۱۳۸۵). افت تحصیلی و رابطه آن با بنیادهای فلسفی آموزش و پرورش، *مجله روان شناسی و علوم تربیتی*، ویژه فلسفه تعلیم و تربیت، شماره ۲
- براهویی مقدم، نورمحمد. (۱۳۹۹). بررسی راهکارهایی برای افزایش میزان آمادگی و پیشرفت زبانی دانش آموزان درپایه اول ابتدایی در مناطق دوزبانه. *آموزش پژوهی*، ۶(۲۱)، ۱۱۸-۱۲۹.



بلوچ زهی، صادق . (۱۳۹۶) . تأثیر تدریس دو زبانه بر یادگیری حل مسئله و محاسبات ریاضی در دانش آموزان دو زبانه کلاس اول. پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته آموزش ابتدایی ، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز.

باقرزاده، پریسا . (۱۳۹۴) . بررسی علل افت تحصیلی دانش آموزان ، <http://parisabagherzadeh.blogfa.com/post/17> ،

براهنی، محمدنقی . (۱۳۷۱) . پیامدهای شناختی دوزبانگی وزارت آموزش و پرورش ، دبیرخانه شورای تحقیقات ، تهران: البرز.

ساربان . (۱۳۸۹) . مشکلات مناطق دو زبانه در تحصیل دانش آموزان ، <http://kobra88.blogfa.com/post/8> ،

شفیعی ، صابر ؛ دوستی ، انور . (۱۳۹۹) . بررسی دلایل افت تحصیلی دانش آموزان ، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی ، ۲ (۱۳) ، ۵۲

۴۲ -

طیبیان، شیوا، کریمیان، حبیب الله . (۱۳۹۷) . بررسی و مقایسه میزان تاثیر عوامل خانوادگی و اجتماعی موثر بر افت تحصیلی دانش آموزان (مطالعه موردی دانش آموزان دختر مقطع اول و دوم و سوم متوسطه). پژوهش اجتماعی، ۱۰ (۴۰)، ۶۴-۸۶

قصودی، سمیه و اسمعیل زاده دریاکناری، حسن و ثالث موید، رضا . (۱۴۰۲) . مطالعه و بررسی اثرات دو زبانه بودن دانش آموزان در برخی مناطق ایران، اولین همایش بین المللی جامعه شناسی، علوم اجتماعی و آموزش و پرورش با رویکرد نگاهی به آینده، بوشهر

کریمی ، فرشته . (۱۳۹۲) . بررسی پدیده دوزبانگی و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ابتدائی بندرانزلی ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه گیلان - دانشکده ادبیات و علوم انسانی

میاور، علی و عیدانی، عادل و نگارشی، عبدالحلیم . (۱۳۹۳) . بررسی رابطه دوزبانگی با افت تحصیلی در دانش آموزان در چند روستای آبادان ۱۳۹۲-۱۳۹۳، اولین کنفرانس ملی روانشناسی و علوم تربیتی، شادگان

نریمانی، محمد . (۱۳۷۱) . مروری بر عوامل مؤثر در افت تحصیلی، نشریه ماهانه آموزشی انجمن اولیاء و مربیان کشور، پیوند ، ص ۵۳